

KAMIL POTRZUSKI

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0001-6798-7629

ARKADIUSZ WŁODARCZYK

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0003-2263-2474

IGRZYSKA ŚRODKOWOEUROPEJSKIE – NIEZREALIZOWANY POLSKI PROJEKT MIĘDZYNARODOWEJ IMPREZY SPORTOWEJ Z LAT DWUDZIESTYCH XX WIEKU¹

WSTĘP

Odrodzenie idei olimpijskiej i powołanie z inicjatywy barona Pierre'a de Coubertina nowożytnych igrzysk olimpijskich stało się inspiracją do podjęcia wielu sportowych inicjatyw o zasięgu międzynarodowym. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Daniela Bella, międzynarodowe zawody multisportowe to igrzyska między przynajmniej dwiema nacjami, które rywalizują w co najmniej dwóch dyscyplinach sportowych w tym samym miejscu i czasie². W myśl tej definicji pod względem chronologicznym za pierwszą inicjatywę tego typu w nowożytnym świecie należy uznać igrzyska olimpijskie. Drugą zaś były igrzyska nordyckie, które odbyły się po raz pierwszy w 1901 r. Są one uznawane za pierwowzór zimowych igrzysk olimpijskich, inicjator organizacji tego wydarzenia – Szwed Victor Balck – zakładał bowiem, że będą to międzynarodowe igrzyska sportów

¹ Praca naukowa sfinansowana ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki w roku 2023 w ramach działalności Uczelnianego Projektu Badawczego „Humanistyczne i społeczne aspekty kultury fizycznej”, realizowanego w Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

² Tłumaczenie własne autorów na podstawie: D. Bell, *Encyclopedia of International Games*, Jefferson, NC–London 2003, s. 1.

zimowych, wzbogacone o program kulturalny i turystyczny. O samej imprezie z dużym uznaniem pisał Pierre de Coubertin³.

Jeden z pierwszym pomysłów wydarzenia sportowego, spełniającego warunki międzynarodowych zawodów multisportowych, prawdopodobnie przedstawił na początku lat dziewięćdziesiątych XIX w., a więc jeszcze przed powstaniem Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (MKOl), John Astley Cooper, który zaproponował organizację igrzysk panbrytyjskich, obejmujących ówczesne imperium brytyjskie i Stany Zjednoczone. W swej koncepcji wielokrotnie nawiązywał do idei olimpijskiej starożytnej Grecji⁴. Pomysł Coopera wykorzystano kilkadziesiąt lat później, gdy organizowano w 1930 r. pierwszą edycję Igrzysk Imperium Brytyjskiego (British Empire Games). Współcześnie igrzyska te noszą nazwę Igrzysk Wspólnoty Narodów (Commonwealth Games) i należą do najbardziej znanych imprez tego typu na świecie⁵.

Spośród wielu międzynarodowych wydarzeń multisportowych, których najbardziej kompletną listę przedstawił wspomniany Daniel Bell⁶, można wyróżnić grupę igrzysk zwanych regionalnymi. Pojęcie to oznacza zawody regionalne, kontynentalne i światowe igrzyska multisportowe, objęte patronatem MKOl⁷. Szczegółowe zasady organizacji igrzysk regionalnych pod patronatem Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego zostały określone w lipcu 1952 r. podczas 47. Sesji MKOl w Helsinkach i oprócz kwestii organizacyjnych obejmowały również popularyzację idei olimpijskiej i promocję sportu w miejscach, gdzie był on jeszcze niedostatecznie rozwinięty⁸. Choć ujęcie w ramy prawne zasad rozgrywania igrzysk regionalnych pod auspicjami MKOl nastąpiło na początku drugiej połowy XX w., to już kilkadziesiąt lat wcześniej różne organizacje i państwa zabiegały o patronat Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego przy organizacji imprez sportowych o charakterze międzynarodowym, zarówno na etapie ich planowania, jak i już trwających. Niektóre z inicjatyw zyskiwały poparcie centrali olimpijskiej w Lozannie, inne zaś były z różnych powodów odrzucane.

W latach 1920–1922 pojawił się pomysł zorganizowania igrzysk w centralnej Europie, w której – w wyniku zmian politycznych po zakończeniu I wojny światowej oraz rozpadu wielkich imperiów (Imperium Rosyjskiego, Cesarstwa Niemieckiego i monarchii Habsburgów) – powstało wiele państw uzyskujących niepodległość po raz pierwszy lub odzyskujących ją po okresie wielowiekowego niebytu politycznego. Koncepcja Igrzysk Środkowoeuropejskich została ostatecznie odrzucona przez władze MKOl. Celem badań, których efektem jest niniejszy artykuł, było ustalenie, jaki był dokładny kształt tego projektu, w jaki sposób był on procedowany przez władze ruchu olimpijskiego, co było

³ M. Rotkiewicz, *Igrzyska nordyckie*, „Sport Wyczynowy” 2005, nr 11–12, s. 54–63.

⁴ J.A. Cooper, *The Pan-Britannic Gathering*, „The Nineteenth Century” 1893, t. 34, nr 197, s. 81–93.

⁵ M. Polley, *Introduction: The Empire and Commonwealth Games and the Challenge of History*, „Sport in History” 2014, t. 34, nr 3, s. 383–389.

⁶ D. Bell, *Encyclopedia of International Games...*, s. 1.

⁷ Tłumaczenie własne autorów na podstawie: *Constitution of the Australian Olympic Committee Incorporated*, Sydney 2020, s. 4.

⁸ *Rules for Regional Games*, Lozanna: 1952, <https://library.olympics.com/Default/doc/SYRACUSE/61233/regles-pour-les-jeux-regionaux-rules-for-regional-games-1re-annee-de-la-xve-olympiade-1952-comite-in>, dostęp 7 X 2022 r.

przyczyną niepowodzenia inicjatywy oraz w jaki sposób projekt ten – jego powstanie i upadek – można rozpatrywać z perspektywy sytuacji politycznej w Europie Środkowo-Wschodniej, interesów poszczególnych państw tej części kontynentu oraz pozycji regionu w dyplomacji mocarstw po I wojnie światowej.

Bazą źródłową pracy są przede wszystkim dokumenty archiwalne ze zbiorów polskich i szwajcarskich. W Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie znajduje się zespół dokumentów zgromadzonych przez wieloletniego sekretarza generalnego Polskiego Komitetu Olimpijskiego Mieczysława Orłowicza, dokumentujący szczegółowo kilkanaście lat działalności polskiego ruchu olimpijskiego. Oprócz sprawozdań z posiedzeń Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich (PKIO), komunikatów prasowych, dokumentów programowych i analiz rozwoju polskiego sportu i olimpiizmu znajdują się w nim między innymi dokumenty informujące o okolicznościach podjęcia przez Polaków inicjatywy Igrzysk Środkowoeuropejskich, dyskusjach i sporach dotyczących kształtu projektu, toczonych w polskim ruchu olimpijskim oraz przebiegu samej Sesji MKOl w Lozannie (1921) z polskiej perspektywy⁹. W zespole Departamentu Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych w Centralnym Archiwum Wojskowym udało się odnaleźć informacje o komitecie budowy kompleksu sportowego w Warszawie, który prawdopodobnie mógł być przyszłą areną hipotetycznych Igrzysk Środkowoeuropejskich¹⁰. Projekty tego kompleksu były również publikowane przez prasę¹¹. Z kolei w Centrum Studiów Olimpijskich (OSC) w Lozannie udało się odnaleźć korespondencję polskiego członka MKOl i prezesa PKIO, księcia Stefana Lubomirskiego, w tym list z grudnia 1921 r., w którym przedstawia on założenia inicjatywy Igrzysk Środkowoeuropejskich¹². Analiza przebiegu Sesji MKOl w Lozannie (1921) i Paryżu (1922), których dokumentacja również znajduje się w OSC, pozwoliła poznać niektóre przyczyny niepowodzenia inicjatywy.

Literatura przedmiotu, którą wykorzystano w pracy, zawiera przede wszystkim opracowania monograficzne dziejów ruchu olimpijskiego (w tym *The International Olympic Committee. One Hundred Years 1894–1994*)¹³, prace poświęcone historii dyplomacji i dziejom Europy Środkowej, publikowane w języku polskim i angielskim¹⁴, oraz podejmujące tematykę igrzysk regionalnych w okresie międzywojennym, ponieważ okoliczności

⁹ Archiwum Polskiej Akademii Nauk (dalej APAN), Materiały Mieczysława Orłowicza, III-92.

¹⁰ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), Departament Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych (dalej Dep. Bud. MSWojsk), I.300.63.63, Referat w sprawie przekazania magistratowi m.st. Warszawy terenów państwowych na cele rozbudowy miasta, 1926 r., b.p.

¹¹ „Świat”, 25 VI 1921, s. 18.

¹² Archiwum Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Centrum Studiów Olimpijskich w Lozannie (dalej CIO), Korespondencja Stefana Lubomirskiego z MKOl, MBR-LUBOE-CORR, List Stefana (w oryginale Étienne) Lubomirskiego do władz MKOl, 17 XII 1921 r., k. 27.

¹³ *The International Olympic Committee. One Hundred Years 1894–1994. The Idea – The Presidents – The Achievements*, red. R. Gafner, t. 1, Lausanne 1994.

¹⁴ Zob. np. *Ideology, Politics and Diplomacy in East Central Europe*, red. M.B.B. Biskupski, Rochester 2003; P. Wandycz, *Polish diplomacy 1914–1945: aims and achievements. A lecture in English and Polish; together with a bibliographical essay on works dealing with recent Polish diplomatic history*, London 1988; B.G. Martin, E.M. Piller, *Cultural Diplomacy and Europe's Twenty Years' Crisis, 1919–1939: Introduction*, „Contemporary European History” 2021, nr 30, s. 149–163.

ich powstania posłużyły za materiał porównawczy¹⁵. Dostępna literatura przedmiotu w języku polskim, dotycząca historii olimpizmu, właściwie pomijała niezrealizowany projekt Igrzysk Środkowoeuropejskich. Tematyki tej nie podjął Ryszard Wryk w pracy pt. *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*¹⁶. Nie uwzględnia jej monumentalna synteza Wojciecha Lipońskiego *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, choć autor poświęca w niej kilkadziesiąt stron igrzyskom regionalnym pod auspicjami MKOl¹⁷. Króciutkie wzmianki o inicjatywie Igrzysk Europy Centralnej pojawiły się w broszurze autorstwa Wojciecha Zabłockiego *Igrzyska olimpijskie w Warszawie*, wydanej w 1999 r. i będącej prezentacją inicjatywy Igrzysk Nadwiślańskich Warszawa 2012, zmierzającej do uzyskania przez Warszawę prawa do organizacji igrzysk olimpijskich w owym roku, ale której jednak ostatecznie nie udało się urzeczywistnić – nie doszło wówczas nawet do oficjalnej rejestracji miasta kandydata w MKOl. W publikacji tej wspomniano jednak o tym, że propozycja Elwooda Browna z 1921 r., zgłoszona na Sesji MKOl w Lozannie, nie zyskała poparcia oraz że działania Edwarda Wittiga, zgłaszającego chęć zorganizowania przez Polski Komitet Olimpijski Igrzysk Regionalnych w Warszawie, ze względu na polityczny charakter propozycji polskiej nie spotkały się z aprobatą podczas Sesji MKOl w Paryżu w 1922 r.¹⁸ Z kolei w pracy poświęconej historii pierwszego w dziejach Warszawy niezrealizowanego projektu kompleksu sportowego o skali olimpijskiej Kamil Potrzuski pomija możliwe związki tej inicjatywy inwestycyjnej z planami organizacji Igrzysk Środkowoeuropejskich¹⁹.

IGRZYSKA REGIONALNE POD AUSPICJAMI MKOL W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Igrzyska regionalne stały się jednym z najistotniejszych zagadnień podejmowanych przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski po zakończeniu I wojny światowej. Ich najgorętszym propagatorem był amerykański działacz YMCA i ruchu olimpijskiego

¹⁵ D. Bell, *Encyclopedia of International Games...*; N. Besnier, S. Brownell, Th.F. Carter, *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders, Biopolitics*, Oakland 2010; A. Room, *Dictionary of Sports and Games Terminology*, Jefferson, NC – London 2010; S.C. Darnell, R. Field, B. Kidd, *The History and Politics of Sport-for-Development: Activists, Ideologues and Reformers*, London 2019; D. Chatziefsthathiou, I.P. Henry, *Discourses of Olympism from the Sorbonne 1894 to London 2012*, London 2012; Y. Wang, H. Yu, *The Far Eastern Championship Games and the Development of East Asian Society*, „The International Journal of the History of Sport” 2015, t. 32, nr 10, s. 1349–1352; F. Auger, *The African Games an IOC’s Colonial Modernisation 1920–1930*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 1, s. 15–23; K. Lennartz, *African Games*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 1, s. 24–26; C.R. Torres, „Spreading the Olympic Idea” to Latin America: The IOC-YMCA Partnership and the 1922 Latin American Games, „Journal of Olympic History” 2008, t. 16, nr 1, s. 16–24. Warto jeszcze przywołać krótki artykuł dotyczący jednego z inicjatorów igrzysk regionalnych, Elwooda Browna: I. Buchanan, *Elwood S. Brown: Missionary Extraordinary*, „Journal of Olympic History” 1998, t. 6, nr 3, s. 12–13.

¹⁶ R. Wryk, *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012.

¹⁷ W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012, s. 619–631.

¹⁸ W. Zabłocki, *Igrzyska olimpijskie w Warszawie*, Warszawa 1999, s. 19.

¹⁹ K. Potrzuski, *The Unfinished Amusement and Sports Park Project in Warsaw from 1921 – the First Vision for an Olympic District in the Capital City of the Second Polish Republic* [w:] *Sporting Cultures: Global Perspectives*, red. N. Piercey, S.J. Oldfield, Manchester 2019, s. 69–83.

Elwood Brown, który trzykrotnie pojawiał się jako gość na sesji MKOl w latach 1920–1922. Zanim jednak wziął udział w sesjach MKOl, dał się poznać jako prężny inicjator i organizator wielu imprez sportowych na całym świecie. W 1911 r. przyczynił się do założenia Philippine Amateur Athletic Federation (PAAF), za sprawą której zaczął w roku następnym czynić przygotowania do organizacji Igrzysk Dalekowschodnich (Far Eastern Games), które po raz pierwszy odbyły się w lutym 1913 r. w Manili. Kluczową rolę w realizacji tej inicjatywy odegrał właśnie Brown. W czasie igrzysk założono Far Eastern Athletic Association (FEAA), a amerykański działacz został jej pierwszym sekretarzem generalnym. Kolejne igrzyska odbyły się w Szanghaju w 1915 r. i w Tokio w 1917 r., a także w latach następnych. W związku z przystąpieniem Stanów Zjednoczonych do I wojny światowej i wysłaniem w 1917 r. żołnierzy amerykańskich do Europy, Brown zgłosił swoją gotowość do służby wojskowej i ostatecznie w kwietniu 1918 r. stanął w Francji. Wynik wojny był już w zasadzie przesądzony, więc pierwszy sekretarz FEAA poświęcił swoją uwagę rozwojowi sportu²⁰. Miesiąc przed zakończeniem działań wojennych Brown przedstawił w sztabie Amerykańskich Sił Ekspedycyjnych (ich głównodowodzącym był gen. John Pershing, znajomy Browna jeszcze z Manili) koncepcję Inter-Allied Games, którą generał zaakceptował i mianował Browna dyrektorem generalnym imprezy. Igrzyska odbyły się na przełomie czerwca i lipca 1919 r. na obrzeżach Paryża²¹.

Inter-Allied Games nie uszły uwagi Pierre'a de Coubertina, który początkowo dostrzegał w nich zagrożenie dla igrzysk olimpijskich z powodu nazwania tej imprezy „Pershing Olympiad”, co napisał w liście opublikowanym w „La Gazette de Lausanne”²². Brown odpowiedział na list Coubertina, zapewniając go, że Inter-Allied Games nie są w żadnym wypadku imprezą konkurencyjną dla igrzysk olimpijskich i – co ważniejsze – deklarując, że użycie słowa „olimpijskie” w nazwie imprezy jest nieoficjalne i nie zostało zatwierdzone przez komitet organizacyjny, czym ponoć uspokoił francuskiego barona²³.

Po zakończonych Inter-Allied Games Coubertin dostrzegł, że talent organizacyjny Browna, w połączeniu z koncepcją YMCA „play for all”, może być przydatny dla działalności MKOl i rozwoju ruchu olimpijskiego na świecie. Po sukcesie imprezy Brown wrócił do USA, gdzie został mianowany sekretarzem ds. wychowania fizycznego w Wydziale Zagranicznym YMCA, a w marcu 1920 r. podjął się pierwszego zadania (ostatecznie zakończonego sukcesem) z ramienia MKOl i YMCA, jakim było utworzenie w Ameryce Południowej South American Athletic Federation, która – podobnie jak FEAA – miała podjąć się zorganizowania Igrzysk Południowoamerykańskich (Latin American Games) w 1922 r. i kolejnych w dwuletnich odstępach²⁴. Początkowo chciano,

²⁰ I. Buchanan, *Elwood S. Brown...*, s. 12.

²¹ Więcej o Inter-Allied Games zob. T. Terret, *The Military „Olympics” of 1919*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 2, s. 22–31; *The Inter-Allied Games 1919*, red. G. Wythe, J. Mills Hanson, Paris 1919.

²² Pełna treść listu Coubertina, którą opublikowano w 1919 r. w „La Gazette de Lausanne”, jest dostępna w: P. de Coubertin, *Olympic Letter XXI* [w:] *Olympism: Selected Writings*, red. N. Müller, Lausanne 2000, s. 550.

²³ C.R. Torres, „*Spreading the Olympic Idea*”..., s. 16.

²⁴ I. Buchanan, *Elwood S. Brown...*, s. 12.

by igrzyska odbyły się w Buenos Aires, jednak ostatecznie miastem gospodarzem wrześniowej imprezy było Rio de Janeiro. Wybór Brazylii był związany z obchodami setnej rocznicy uzyskania niepodległości przez ten kraj. W imprezie wzięły udział cztery państwa: Brazylia, Argentyna, Urugwaj i Chile. Rozegrano 22 konkurencje lekkoatletyczne, a klasyfikację medalową wygrała Argentyna²⁵.

Jak już wspomniano, Brown był trzykrotnie zapraszany na sesje MKOl. Po raz pierwszy uczestniczył w Sesji w Antwerpii w sierpniu 1920 r., gdzie poruszył sprawę wsparcia udzielanego przez YMCA komitetowi olimpijskiemu w szerzeniu idei olimpijskiej, przedstawił inicjatywę Igrzysk Dalekowschodnich, postępy związane z organizacją Igrzysk Południowoamerykańskich i zaproponował, by gospodarzem pierwszej edycji igrzysk w 1922 r. było Buenos Aires oraz przybliżył koncepcję projektowanych Igrzysk Hinduskich, które miałyby się odbyć w Indiach²⁶.

Rok później ten sam działacz pojawił się na 20. Sesji Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, która odbyła się w Lozannie, gdzie zaprezentował jeszcze jeden projekt regionalnych igrzysk – tym razem w Europie Środkowo-Wschodniej, która – diametralnie odmiennie politycznie po I wojnie światowej – mogła się okazać wdzięcznym polem do pracy w duchu upowszechniania idei olimpijskiej. Na sesji w Lozannie poruszano różnorodne kwestie – od wyboru (w dość nerwowej atmosferze ze względu na niejasności formalne) Paryża i Amsterdamu na miasta gospodarzy kolejnych igrzysk, przez zaaprobowanie propozycji organizacji we Francji tygodnia sportów zimowych w 1924 r. (później zostały one uznane za I Zimowe Igrzyska Olimpijskie), aż po wybór księcia Stefana Lubomirskiego z Polski na członka MKOl²⁷. Elwood Brown był zaproszonym gościem, który uczestniczył w czwartym dniu sesji, w niedzielę 5 czerwca 1921 r. Miał za zadanie zreferować swoje doświadczenia z podróży, które odbywał jako działacz sportowy po całym świecie, i przedstawić wnioski członkom MKOl²⁸. Brown ponownie scharakteryzował założenia i przebieg Igrzysk Dalekowschodnich, które w 1921 r. odbywały się w Szanghaju pod nadzorem członka MKOl, prekursora judo, prof. Jigoro Kano. Relacjonował również wrażenia z podróży do Indii, w których dostrzegał pozytywny wpływ sportu, zwłaszcza gier zespołowych, na społeczeństwo kastowe, choć tym razem nie zasugerował już wprost możliwości organizacji Igrzysk Hinduskich, a także omawiał przygotowania do Igrzysk Południowoamerykańskich, które planowano inaugurować w 1922 r. w Rio de Janeiro. W czasie obrad Elwood Brown zaproponował również organizację środkowoeuropejskich igrzysk regionalnych, zrzeszających kraje, w których sport nie jest jeszcze tak dobrze rozwinięty, jak „w Anglii, Szwecji czy Francji”, a które dzięki takiej imprezie mogłyby lepiej przygotować się do igrzysk olimpijskich. Brown sądził, że najlepszym rozwiązaniem byłoby urządzenie takich regionalnych zawodów w dwóch grupach, w których rywalizowałyby: Polska, Czechosłowacja, Rumunia i Jugosławia,

²⁵ C.R. Torres, „*Spreading the Olympic Idea*”..., s. 16–24.

²⁶ CIO, Akta Sesji MKOl w Antwerpii, B-ID01/019, Comité International Olympique. Session de 1920, Anvers, s. 8–9.

²⁷ CIO, Akta Sesji MKOl w Lozannie, B-ID01/020, Comité International Olympique. Session de 1921, Lausanne, s. 11.

²⁸ *Ibidem*, s. 11–13.

a także Węgry²⁹ oraz Grecja, Turcja (w oryginale Azja Mniejsza), Egipt i „prawdopodobnie Bułgaria”. Grupa członków MKOl, z Czechem Jiřim Guthem-Jarkovskim na czele, Georgem Plaginem z Rumunii i Aleksandrosem Mercatim z Grecji, odniosła się bardzo życzliwie do inicjatywy. Decyzje w tej sprawie nie zostały jednak podjęte³⁰. Trudno powiedzieć, jak bardzo sam Elwood Brown, który okazał się niewysychającą krynicą inicjatyw w ruchu olimpijskim, był przywiązany do tego pomysłu. Wcześniej koncepcji Igrzysk Hinduskich nie promował, jak się zdaje, nadzwyczaj energicznie. Dość powiedzieć, że podczas tej samej sesji zaprezentował pomysł urządzenia przez dyrekcję YMCA w Paryżu pokazów ludowych gier uprawianych w egzotycznych krajach, za co otrzymał wyrazy uznania od Jamesa G. Merricka – członka MKOl z Kanady – jednak i ten pomysł nie doczekał się urzeczywistnienia³¹. Wydaje się jednak, że idea Igrzysk Środkowoeuropejskich świetnie pasowała do jego koncepcji rozwoju sportu wyczynowego, zgodnie z którą w każdym kraju powinny się corocznie odbywać mistrzostwa krajowe w dyscyplinach olimpijskich, co dwa lata najlepsi sportowcy powinni mieć szansę zmierzenia się w igrzyskach regionalnych, a co cztery lata w igrzyskach olimpijskich³². Polacy nie mieli możliwości bezpośredniego ustosunkowania się do propozycji Elwooda Browna, gdyż nie byli obecni podczas obrad. W trakcie Sesji MKOl w Lozannie w 1921 r. odbywał się również – symultanicznie – Kongres Olimpijski. Dyskutowano i podejmowano na nim rozstrzygnięcia dotyczące choćby kwestii amatorstwa, programu igrzysk olimpijskich czy sposobów wyłaniania reprezentacji olimpijskich³³. Igrzyska regionalne nie były jednak odrębnym przedmiotem jego obrad, choć ich generalnej przydatności w ruchu olimpijskim raczej nie podważano. O takich igrzyskach pozytywne zdanie miał sam Pierre de Coubertin, dla którego – jak czytamy w opracowaniu MKOl – igrzyska regionalne miały być czymś więcej niż tylko sprawdzianem formy i miejscem rekrutacji zawodników do igrzysk właściwych. Zainspirowany podobno igrzyskami nordyckimi, stwierdził³⁴, że niezależnie od swej lokalizacji wspólnym mianownikiem igrzysk regionalnych było to, iż „z wysiłku czerpią swe znaczenie, swą dostojność i wielkość”³⁵. Niemniej nie wszystkie inicjatywy organizacji igrzysk regionalnych zyskiwały poparcie francuskiego barona. Igrzyska regionalne – podobnie jak właściwe olimpijskie – ze swej istoty nie mogły służyć promocji jakiegokolwiek reżimu politycznego, ideologii czy strategii geopolitycznej, ponieważ apolityczność należała do pryncypiów ruchu olimpijskiego.

Wiele wskazuje na to, że dla Elwooda Browna igrzyska regionalne miały być zwieńczeniem edukacji najmniej uprzywilejowanych klas społecznych i najbardziej zaniedbanych państw. W tym sensie posłużyłyby one jako środek wyrównywania różnic społecznych

²⁹ Takie rozwiązanie mogło rodzić problemy natury politycznej, zagrażające całej inicjatywie, ponieważ Węgry należały do grona państw obciążonych odpowiedzialnością za wybuch I wojny światowej, a rewizjonizm Węgier był postrzegany przez ich sąsiadów, czyli kraje przyszłej Małej Ententy, jako niebezpieczny.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *The International Olympic Committee...*, s. 163–164.

³² *Ibidem*, s. 163–164.

³³ CIO, Akta Sesji MKOl w Lozannie, B-ID01/020, Comité Internationales Olympiques. Session de 1921, Lausanne, s. 17.

³⁴ APAN, Materiały Mieczysława Orłowicza, III-92, 134, Postulaty sportu w Polsce, 2 IV 1923 r., k. 80.

³⁵ *The International Olympic Committee...*, s. 168.

i podnoszenia poziomu cywilizacyjnego świata. W podobny sposób rozumiał to zresztą sam Pierre de Coubertin³⁶. Być może oznaczało to, że Brown patrzył na Igrzyska Środkowoeuropejskie jako na igrzyska „gorszej Europy” (porównywalnej z Filipinami, Indiami czy Brazylią), które mogłyby dać jej awans cywilizacyjny. Na potwierdzenie tej tezy brak jednak dowodów źródłowych.

Elwood Brown uczestniczył również w 21. Sesji MKOl w Paryżu w 1922 r. Wówczas między innymi przekonywał, iż Igrzyska Południowoamerykańskie mają szansę się odbyć zgodnie z planem w stulecie niepodległości Brazylii. Do imprezy pozostawało zaledwie kilka miesięcy i perspektywa sukcesu organizacji tych igrzysk była bardzo problematyczna. Podczas sesji podawano w wątpliwość choćby to, czy igrzyska w Brazylii będą mogły się odbyć pod auspicjami MKOl, skoro ich komitet wykonawczy podlegał rządowi brazylijskiemu, co łamało zasadę apolityczności, tj. jedno z olimpijskich pryncypiów. Problemem był również brak porozumienia między krajami południowoamerykańskimi – uczestnikami imprezy – co mogło doprowadzić do niezadowalającej frekwencji. Ostatecznie inicjatywy tej rzeczywiście nie udało się doprowadzić do skutku zgodnie z pierwotnymi zamierzeniami – igrzyska w Ameryce Południowej zgromadziły zawodników jedynie z czterech krajów, były ograniczone do lekkiej atletyki i nie przekształciły się w imprezę cykliczną. O Igrzyskach Środkowoeuropejskich na tej sesji Elwood Brown nie wspominał³⁷.

Poza projektami igrzysk regionalnych, z których część w okresie międzywojennym zyskała poparcie MKOl (z Igrzyskami Dalekowschodnimi i Igrzyskami Południowoamerykańskimi na czele), pojawiła się jeszcze jedna inicjatywa organizacji imprezy tego typu, tym razem na kontynencie afrykańskim, będącym w tamtym czasie europejskim obszarem kolonialnym. Temat Igrzysk Afrykańskich został podjęty w 1923 r. na kwietniowej sesji MKOl w Rzymie. Coubertin przedstawił zarys planu organizacji igrzysk oraz wstępnie zadeklarował, że pierwsze igrzyska miałyby się odbyć w 1925 r. w Algierze, a kolejne co dwa lata w różnych miastach Afryki. Chęć przeprowadzania Igrzysk Afrykańskich motywowano rozszerzeniem wśród rdzennej ludności Afryki wartości olimpijskich i wdrożenie jej w uprawianie sportu. Program igrzysk miałby być stopniowo poszerzany o sporty olimpijskie. Chciano również wprowadzić podział uczestników na dwie kategorie: rdzennych mieszkańców oraz kolonistów zamieszkujących w danej kolonii co najmniej dwa lata. Nie wykluczano przy tym w niektórych konkurencjach drużynowych wystawiania ekip mieszanych, z zastrzeżeniem, by w każdej ekipie brała udział jedna trzecia „elementów rodzimych”³⁸. W grudniu 1923 r. zmieniono nieco zasady uczestnictwa z korzyścią dla rdzennej ludności, ustalono bowiem, że udział w igrzyskach będą mogli wziąć amatorzy urodzeni w Afryce. Zaproszono także do uczestniczenia w wydarzeniu wszystkie kolonie. Ostatecznie pierwsze igrzyska się nie odbyły. Gubernator Algierii odrzucił pomysł ich zorganizowania z powodu obawy, że przerodzą

³⁶ W. Lipoński, *Olimpizm dla każdego. Popularny zarys wiedzy o historii, organizacji i filozofii ruchu olimpijskiego*, Poznań 2000, s. 220.

³⁷ *The International Olympic Committee...*, s. 169–170.

³⁸ CIO, Akta Sesji MKOl w Rzymie, B-ID01/022, Comité International Olympique. Session de 1923, Rome, s. 15.

się one w demonstracje antykolonialne i agitacje niepodległościowe. Spowodowało to przesunięcie imprezy na rok 1927. Gospodarzem miała być Aleksandria. Jednak już w grudniu 1925 r. metropolie kolonialne uznały za niemożliwe przeprowadzenie igrzysk również w 1927 r., argumentując to powodami politycznymi i – tak jak wcześniej – potencjalnymi demonstracjami o charakterze niepodległościowym. W konsekwencji MKOl³⁹ zaproponował kompromis w postaci przesunięcia pierwszych igrzysk na rok 1929 i modyfikacji programu oraz zasad uczestnictwa – tak aby stały się one bardziej „zeuropeizowane”. Członkowie MKOl zaczęli wywierać naciski na władze swoich krajów, posiadających kolonie w Afryce, chcąc skłonić je do wyrażenia zgody na przeprowadzenie igrzysk, ale z powodu niestabilnej sytuacji politycznej i obaw, o których była mowa już wcześniej, inicjatywa organizacji Igrzysk Afrykańskich upadła⁴⁰. W 1929 r. na Sesji MKOl w Lozannie ówczesny przewodniczący komitetu Henri de Baillet-Latour podał powody porażki organizacji igrzysk regionalnych w Afryce i wyraził ubolewanie, że po raz kolejny „polityka mieszała się ze sportem i spowodowała bałagan”⁴¹. Więcej do tematu igrzysk regionalnych na kontynencie afrykańskim w okresie międzywojennym nie powrócono.

By lepiej ukazać mechanizm poparcia Coubertina i jego następcy dla tylko niektórych inicjatyw igrzysk regionalnych, należy odwołać się do opinii na ten temat samego barona. Coubertin wspierał trzy inicjatywy igrzysk regionalnych, które swym patronatem mógłby objąć MKOl: Igrzyska Dalekowschodnie, Igrzyska Południowoamerykańskie i Igrzyska Afrykańskie. W przypadku tych ostatnich Coubertin jako obywatel Francji, która posiadała swoje kolonie w Afryce, uważał, że francuski imperializm pełni w Afryce „świętą misję cywilizacyjną”, a kolonie porównywał do dzieci, które łatwo wydać na świat, ale trudno odpowiednio wychować, dlatego trzeba się nimi opiekować i dbać o nie, a nikt nie zrobi tego lepiej niż ojczyzna (w tym wypadku Francja)⁴². Dlatego chciał wykorzystać sport i olimpizm w postaci igrzysk regionalnych, by były „jutrzenką zachodnich wartości, olimpijską propedeutyką. Dzięki nim uczestnicy nie próbowali wznieść się na wyżyny ludzkiej moralności i fizyczności w myśl olimpijskiego hasła *citius, altius, fortius*, lecz nadrobić cywilizacyjne opóźnienie”⁴³.

W pierwszej połowie lat dwudziestych XX w. pojawiło się wiele inicjatyw związanych z organizacją igrzysk regionalnych. Coubertin twierdził, że zbyt duża liczba igrzysk regionalnych może stanowić zagrożenie dla MKOl jako głównej organizacji ruchu olimpijskiego. W 1921 r. francuski baron napisał wprost, że gdyby wszystkie propozycje zorganizowania igrzysk regionalnych, których inicjatorzy szukali w Komitecie Mecenatu, się powiodły, to doprowadziłyoby to do pęknięcia w konstrukcji olimpijskiej. Coubertin posądzał również inicjatorów igrzysk (wymienia tu Irlandię, Polskę, hiszpańską Katalonię,

³⁹ Stanowisko przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego od 1925 r. zajmował Henri de Baillet-Latour z Belgii, który starał się kontynuować politykę organizacji igrzysk regionalnych pod auspicjami MKOl, zainicjowaną przez Pierre'a de Coubertina na obszarach niedostatecznie rozwiniętych sportowo.

⁴⁰ F. Auger, *The African Games...*, s. 20–21.

⁴¹ CIO, Akta Sesji MKOl w Lozannie, B-ID01/028, Comité International Olympique. Session de 1929, Lausanne, s. 3.

⁴² D. Chatziefsthathiou, I.P. Henry, *Discourses of Olympism...*, s. 41–42.

⁴³ K. Płoszaj, W. Firek, *Międzykulturowa edukacja olimpijska*, Warszawa 2018, s. 182.

kraje bałkańskie, Indie i kraje Bliskiego Wschodu) o ukryte motywy nacjonalistyczne i religijne, niezgodne z ideą ruchu olimpijskiego⁴⁴.

Jednocześnie w liście Coubertina do członków Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego z 15 września 1921 r., w którym poruszył wiele zagadnień (np. problem ekspansji ruchu olimpijskiego), znalazł się fragment dotyczący igrzysk regionalnych: „zgodnie z waszym życzeniem [członków MKOl – przyp. K.P., A.W.] pozostanę waszym prezydentem do 1924 r., abyśmy mogli wspólnie świętować w Paryżu trzydziestą rocznicę przywrócenia igrzysk olimpijskich z okazji ósmej olimpiady. Do tego czasu, zgodnie z moją obietnicą, będę pracował na rzecz postępu igrzysk regionalnych. Organizowane okresowo pod patronatem MKOl w różnych częściach świata, igrzyska te zapewnią cenne ludzkie wsparcie dla olimpizmu. W ten sposób IV Igrzyska Dalekowschodnie, które niedawno odbyły się w Szanghaju w obecności 150 tys. widzów, osiągnęły pod każdym względem niezwykle rezultaty”⁴⁵.

Z kolei wspominając Sesję MKOl w Rzymie w 1923 r., Coubertin podtrzymał opinię na temat organizacji igrzysk regionalnych: „Z licznych projektów powstałych tuż po wojnie, mających na celu stworzenie igrzysk regionalnych, prawie nic nie pozostało. Byłem zadowolony, ponieważ nie widziałem dla nich przyszłości w ruchu olimpijskim, ale pomyślałem, że najlepiej zostawić tę kwestię, aby sama się wyczerpała. Przetrzywały jedynie Igrzyska Dalekowschodnie, które obecnie znajdują się pod naszym patronatem. [...] Jedynymi innymi planami, które mnie interesowały, były te dotyczące Igrzysk Afrykańskich [...] oraz Igrzysk Południowoamerykańskich, które Brazylia inaugurowała w poprzednim roku (1922) z okazji obchodów stulecia niepodległości. Igrzyska te nie tylko zostały objęte patronatem MKOl, lecz także rząd brazylijski wysłał mi zaproszenie, abym im przewodniczył”⁴⁶.

Można zatem stwierdzić, że z jednej strony inicjator wskrzeszenia nowożytnych igrzysk olimpijskich wspierał wprawdzie igrzyska regionalne, ale tylko te organizowane pod patronatem MKOl i na obszarach, gdzie ruch olimpijski oraz sport nie były jeszcze dostatecznie rozwinięte lub nie było ich wcale, a z drugiej – dostrzegał zagrożenia dla olimpizmu z powodu organizacji zbyt wielu igrzysk o charakterze regionalnym, dlatego skłaniał się ku ograniczaniu tych inicjatyw.

POLSKA INICJATYWA IGRZYSK ŚRODKOWOEUROPEJSKICH

Inicjatywę dotyczącą Igrzysk Środkowoeuropejskich, zaprezentowaną przez Elwooda Browna, która nie przekonała działaczy MKOl w Lozannie w 1921 r. i do której sam Brown rok później w Paryżu już nie wracał, podjęli jednak polscy działacze ruchu olimpijskiego, być może widząc w niej szansę na promocję kraju, który właśnie pojawił

⁴⁴ P. de Coubertin, *The 1921 Maneuver in Olympism* [w:] *Olympism: Selected Writings*, red. N. Müller, Lausanne 2000, s. 486–487.

⁴⁵ Tłumaczenie własne autorów na podstawie: P. de Coubertin, *The Capitol in Rome (1923)* [w:] *Olympism: Selected Writings*, red. N. Müller, Lausanne 2000, s. 555–557.

⁴⁶ Tłumaczenie własne autorów na podstawie: P. de Coubertin, *Letter to the IOC members: My work is done* [w:] *Olympism: Selected Writings*, red. N. Müller, Lausanne 2000, s. 700.

się na mapie Europy, na silne zmanifestowanie dołączenia Polski do rodziny olimpijskiej, a może na wzmocnienie pozycji kraju w polityce międzynarodowej. Przejęcie inicjatywy dawało też szansę na realizację marzenia, które towarzyszyło członkom polskiego ruchu olimpijskiego niemal od początku odzyskania przez Rzeczpospolitą niepodległości i powołania Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich w październiku 1919 r., marzenia o organizacji w Polsce międzynarodowych imprez sportowych, być może nawet samych igrzysk.

Dowodem na to, że takie plany rozważano, jest chociażby jeden z wniosków wysnutych na pierwszym posiedzeniu Państwowej Rady Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej z 6 stycznia 1920 r. – wniosek Henryka Szota-Jeziorowskiego i Mieczysława Orłowicza, iż „rząd powinien ułatwić w najbliższym czasie towarzystwom zakładanie boisk sportowych, a w Warszawie budowę stadionu sportowego, na którym w przyszłości mogłyby się odbyć igrzyska olimpijskie”⁴⁷. O tym, że w pierwszych latach istnienia polskiego ruchu olimpijskiego odważnie myślano o organizacji wielkich imprez, świadczy także sprawozdanie ze zjazdu delegatów związków sportowych i PKIO z 23 kwietnia 1921 r., w którym czytamy między innymi: „Jako cele PKIO określono [...] gdy na Polskę przypadnie kolej, zorganizowanie igrzysk olimpijskich w Polsce”⁴⁸. Powołanie rozgrywanych pod auspicjami MKOl środkowoeuropejskich igrzysk regionalnych mogło być postrzegane jako silny impuls motywujący czynniki prywatne i państwowe do podjęcia wysiłków inwestycyjnych w celu budowy stadionu olimpijskiego lub – co najbardziej prawdopodobne – zachęcający do tworzenia partnerstw publiczno-prywatnych.

W grudniu 1921 r. – wybrany pół roku wcześniej na członka Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego – prezes Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich, książę Stefan Lubomirski, wystosował list do władz MKOl, w którym przedstawił polski projekt igrzysk regionalnych⁴⁹. Lubomirski informował w nim między innymi, że projekt olimpijskich igrzysk regionalnych był tematem dyskusji Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich, stał się przedmiotem obrad na jego posiedzeniach, a także wywołał żywą dyskusję podczas posiedzenia Związku Polskich Związków Sportowych, które odbyło się 30 listopada 1921 r. Dalej czytamy, że PKIO, chcąc wykorzystać czas na przygotowanie sportu polskiego do wzięcia udziału w tych regionalnych igrzyskach, apeluje o przyspieszenie prac i publikację decyzji o planowanym przebiegu i organizacji tych zawodów, a jednocześnie wyraża opinię, że korzystne byłoby przeznaczenie dla piętnastu krajów Europy Środkowej specjalnego regionu położonego między Rosją, Niemcami i Włochami, w którym odbywałyby się igrzyska regionalne. Do inicjatywy mogłyby dołączyć w przyszłości kraje, które nie mają jeszcze komitetu olimpijskiego, a także – być może – Rosja, jeśli sytuacja polityczna będzie na to pozwalać. Dopuszcza się – pisał dalej Lubomirski – możliwość podziału imprezy na część

⁴⁷ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Państwowa Rada Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej przy Ministerstwie Zdrowia Publicznego, nr 329, Wnioski uchwalone przez Radę Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej, 6 I 1920 r., k. 17–21.

⁴⁸ Cyt. za: R. Wryk, *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce...*, s. 242–246.

⁴⁹ CIO, Korespondencja Stefana Lubomirskiego z MKOl, MBR-LUBOE-CORR, k. 27.

północną i południową, a za najbardziej wskazane uważa organizowanie ich w roku przedolimpijskim (1923, 1927 itd.), co uczyniłoby z nich swego rodzaju przegląd sił sportowych na wielkie zawody. Jako hipotetycznych gospodarzy imprezy w najbliższych latach wymienił w liście największe miasta dawnej monarchii Habsburgów – Pragę, Wiedeń i Budapeszt, zaznaczając, że Warszawa nie ma obecnie warunków niezbędnych do organizowania zawodów regionalnych, choć ma nadzieję na przygotowanie ich w przyszłości. Jednocześnie Lubomirski postulował możliwie szybki zjazd działaczy olimpijskich z państw Europy Środkowej, aby skoordynować prace organizacyjne, zmierzające do wcielenia w życie igrzysk regionalnych w tej części kontynentu. List prezesa PKIO (instytucja dopiero w 1924 r. została przemianowana na Polski Komitet Olimpijski) stanowił z pewnością deklarację polskiej gotowości do przewodniczenia inicjatywie igrzysk regionalnych w Europie Środkowej⁵⁰. Do pomysłu trzeba było jednak przekonać władze ruchu olimpijskiego.

W zespole akt Mieczysława Orłowicza, wieloletniego sekretarza PKOI, przechowywanym w Archiwum Polskiej Akademii Nauk, znajduje się relacja z działań polskiej delegacji podczas Sesji MKOI w Lozannie⁵¹. Wynika z niej, że Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich w czerwcu 1921 r. uchwalił projekt organizacji „małych olimpiad”, które miały się odbywać co dwa lata, w latach nieparzystych, a więc w roku przedolimpijskim oraz poolimpijskim – nieco zatem inaczej niż we wcześniejszym piśmie Lubomirskiego, w którym wspominał o igrzyskach co cztery lata w roku przedolimpijskim. *Spiritus movens* całego przedsięwzięcia stał się uznany w Polsce rzeźbiarz Edward Wittig, który pojechał w zastępstwie Stefana Lubomirskiego na Sesję MKOI w Paryżu w 1922 r. i starał się na miejscu lobbować (jako osobie niebędącej członkiem MKOI przysługiwał mu jedynie głos doradczy) za projektem Igrzysk Środkowoeuropejskich. Przewidywano, iż owe igrzyska regionalne miały obejmować państwa „wschodniej części Europy Środkowej” od Finlandii po Grecję i Turcję, z uwzględnieniem Gdańska, oraz – być może – Ukrainę i Rosję sowiecką. Taki zapis odnajdujemy w cytowanym dokumencie⁵², należy się jednak domyślać, że polscy działacze ruchu olimpijskiego mieli na myśli raczej Rosję po ewentualnym upadku władz komunistycznych i przekształceniach politycznych. Chociaż do wystąpienia Wittiga w Paryżu doszło już po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej, po pokoju ryskim i względnej normalizacji stosunków między obu krajami, trudno sobie wyobrazić polską inicjatywę pozwalającą zmniejszyć międzynarodową izolację Sowieców i doprowadzić do podniesienia rangi tego państwa na arenie międzynarodowej, choćby tylko w sferze sportu. Ponadto z jednej strony zaproszenie obu krajów było dyskusyjne z powodu ich niejasnego stosunku do międzynarodowego ruchu olimpijskiego, z drugiej zaś sami inicjatorzy nie chcieli nadać igrzyskom charakteru wschodnioeuropejskiego – co może być zresztą rozmaicie interpretowane, także w kontekście priorytetów polityki zagranicznej Polski. W istocie, nawet jeśli w 1922 r. nie można było jeszcze przewidzieć

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Działalność ZPZS-PKOI w latach 1919–1933, nr 124, Z Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich, maj 1922 r., k. 30–31.

⁵² *Ibidem*.

permanentnej wrogości międzywojennej Rosji sowieckiej do ruchu olimpijskiego, to trudno sobie wyobrazić chęć uczestnictwa strony polskiej w takim przedsięwzięciu wspólnie z Sowietami.

28 kwietnia 1922 r. odbyło się posiedzenie PKIO, na którym prof. Edward Wittig stwierdził, że projekt PKIO z czerwca roku poprzedniego obejmował rywalizację zbyt dużej liczby państw i że wskazane byłoby rozgrywanie „małych olimpiad” w dwóch grupach: północnej (od Finlandii, przez Estonię, Łotwę, Litwę, Gdańsk, Polskę, po Czechosłowację) i południowej (od Austrii i Węgier przez Rumunię, Jugosławię, po Bułgarię, Albanie, Grecję i Turcję)⁵³. Było to zgodne z sugestią Stefana Lubomirskiego, wyrażoną w liście do władz MKOl z grudnia poprzedniego roku, co zdaje się świadczyć o tym, iż na przełomie roku 1921 i 1922 wizja polskich działaczy ruchu olimpijskiego, jak takie igrzyska miałyby wyglądać, ewoluowała. Być może wyczuwano, że aby projekt miał szansę na realizację, nie powinien być inicjatywą o bardzo dużej skali. Taka bowiem, nawet jeśli nie stanowiłaby konkurencji dla właściwych igrzysk olimpijskich, to pochłaniałaby *gros* środków i wysiłku państw środkowoeuropejskich, skutkując – jak się zapewne obawiano – ich słabszym przygotowaniem do „wielkich igrzysk”. Zapewne potencjalnie zawężyłaby również grono miast gospodarzy.

Przy zastosowaniu podziału Igrzysk Środkowoeuropejskich na północne i południowe polskim pomysłodawcom projektu zależało, aby Rzeczpospolita znalazła się w grupie północnej, uważanej za silniejszą sportowo (zapewne przede wszystkim ze względu na obecność Finlandii z jej doskonałymi biegaczami) i w związku z tym motywującą do intensywniejszego rozwoju sportowców krajowych. Podział na dwie grupy, jak uważali przychylni takiej modyfikacji działacze PKIO, byłby rozwiązaniem, do którego łatwiej byłoby przekonać członków MKOl, obawiających się zbyt wysokiego zainteresowania Igrzyskami Środkowoeuropejskimi, potencjalnie odciągającymi uwagę od „wielkich olimpiad”. Ostatecznie – jak czytamy w dokumencie z kolekcji Orłowicza – delegacja polska pojechała do Paryża z wytycznymi, aby lobbować za projektem „Małych Olimpiad Europy Środkowej”, wykazując się jednak dużą elastycznością i gotowością do ustępstw co do szczegółów projektu⁵⁴.

Należy zwrócić uwagę na pewne rozbieżności w zakresie planowanych uczestników Igrzysk Środkowoeuropejskich w koncepcji Elwooda Browna i tych w polskim projekcie. Wydaje się, że rozbieżności te mogły być motywowane sportowo, ale przede wszystkim politycznie. Włączenie do polskiego projektu krajów nadbałtyckich i generalne poszerzenie listy jego uczestników mogło wiązać się z formowaną wówczas w polskich kręgach dyplomatycznych koncepcją Międzymorza. Był to projektowany sojusz militarno-polityczny państw leżących w trójkącie mórz Adriatyckiego, Bałtyckiego i Czarnego pod nieformalnym przywództwem największej i najliczniejszej ludnościowo Polski. Sojusz taki – jak liczone w kręgach polskiej dyplomacji – stanowiłby przeciwwagę zarówno dla Niemiec, jak i Rosji sowieckiej i tworzył z Polski najsilniejszy podmiot w regionie, by nie użyć określenia „regionalne mocarstwo”. W kolejnych

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

miesiącach realizacja projektu okazała się zupełnie niemożliwa ze względu na mnogość spraw spornych między jego ewentualnymi uczestnikami i w 1923 r. został on *de facto* porzucony (choć w marzeniach polskich elit politycznych pozostawał jeszcze długo). W 1921 r. polska dyplomacja odnosiła jednak wymierne sukcesy, takie jak podpisanie w lutym tegoż roku deklaracji o przyjaźni i układu politycznego wraz z wymierzoną w Niemcy konwencją wojskową z Francją oraz w marcu tegoż roku sojuszu z Rumunią o ostrzu antysowieckim⁵⁵. Optymiści, zwłaszcza niezorientowani w szczegółach sporów terytorialnych w Europie Środkowej, mogli myśleć o Międzymorzu jako o czymś realnym. Nie da się wykluczyć, choć brak na to jakichkolwiek dowodów źródłowych, iż podjęcie w latach 1921–1922 idei Igrzysk Środkowoeuropejskich przez przedstawicieli polskiego ruchu olimpijskiego oznaczało zamiar powołania do życia czegoś w rodzaju „igrzysk olimpijskich polskiego Międzymorza” i miało być sportowym dopełnieniem dążenia Polski do politycznego przewodzenia w regionie. W takiej sytuacji zarzuty o „braku apolityczności” Igrzysk Środkowoeuropejskich byłyby w pełni uzasadnione. Należy jednak jeszcze raz podkreślić, że wobec braku dowodów źródłowych pozostanie to tylko w sferze domysłów.

Już w maju 1922 r. w PKIO sygnalizowano konieczność gotowości – w wypadku aprobaty projektu przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski – zwołania jesienią tegoż roku zjazdu organizacyjnego Igrzysk Środkowoeuropejskich do Warszawy, która miała być swego rodzaju „stolicą” wydarzenia, aby w 1923 r. pierwsze takie igrzyska mogły się już odbyć. Jako potencjalnego organizatora wymieniano – podobnie jak w liście Lubomirskiego – Pragę, Wiedeń lub Budapeszt, myśląc jednak o Warszawie jako o niemal pewnym mieście gospodarzu przedsięwzięcia i wskazując potrzebę wzmoczenia wysiłków inwestycyjnych w celu budowy stadionu wystarczająco dużego i nowoczesnego, aby mógł pełnić funkcję głównej areny tego typu sportowego wydarzenia. Wiele wskazuje na to, że o wystąpieniu Warszawy w takiej roli myślano w kontekście roku 1929. Wówczas to Igrzyska Środkowoeuropejskie wpisywałyby się w przedłużone obchody jubileuszowe dziesięciolecia odzyskania przez Polskę niepodległości⁵⁶. Za inicjatywą, w zastępstwie nieobecnego na Sesji MKOl w Paryżu księcia Stefana Lubomirskiego, miał lobbować wysłannik PKIO, znany rzeźbiarz i wykładowca Szkoły Sztuk Pięknych oraz Politechniki Warszawskiej, prof. Edward Wittig, zaproszony przez MKOl jako gość specjalny. Zachował się list Lubomirskiego usprawiedliwiający nieobecność na sesji komitetu olimpijskiego i polecający Wittiga jako swojego reprezentanta⁵⁷. Niestety, ani jego treść, ani dostępna literatura przedmiotu dotycząca postaci Wittiga nie pozwalają odpowiedzieć na pytanie, dlaczego właśnie jemu przypadło to zadanie, zwłaszcza że przez całe życie zawodowe Edward Wittig nie zajmował się zagadnieniami związanymi ze sportem.

Wystąpienie Wittiga w Paryżu odbyło się 8 czerwca 1922 r. Wybitny polski rzeźbiarz zarysował historię Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich, przedstawił projekty budowy

⁵⁵ A. Radziwiłł, W. Roszkowski, *Historia powszechna 1871–1939*, Warszawa 2004.

⁵⁶ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Sport i jego organizacje 1920–1935, związki sportowe, imprezy sportowe, nr 134, Postulaty sportu w Polsce, 2 IV 1923 r., k. 80.

⁵⁷ CIO, Korespondencja Stefana Lubomirskiego z MKOl, MBR-LUBOE-CORR, List Stefana Lubomirskiego do MKOl, 3 VI 1922 r., k. 27.

w Warszawie ogromnego stadionu oraz odczytał memorandum PKIO w sprawie Igrzysk Środkowoeuropejskich⁵⁸. Gdyby wierzyć komunikatom prasowym PKIO, wystąpienie Wittiga zostało przyjęte ciepło i życzliwie, choć oficjalne materiały MKOI mówią jedynie o „podziękowaniu, podkreśleniu, iż MKOI jest odpowiedzialny za igrzyska regionalne, i przekazaniu uwag Komitetu Wittigowi następnego dnia”⁵⁹. Materiały MKOI informują, że Wittig – zapytany o zarys kosztów przedsięwzięcia – przedstawił podobno liczby, które członków MKOI zaniepokoiły⁶⁰.

Grono członków MKOI gotowych poprzeć projekt okazało się stosunkowo nieliczne. Według źródeł polskich wśród entuzjastów pomysłu Igrzysk Środkowoeuropejskich byli dwaj członkowie Komitetu Wykonawczego MKOI – dr Jiří Guth-Jarkovský z Czechosłowacji oraz Szwajcar Godefroy de Blonay. Pierwszy z nich mówił podobno o potrzebie igrzysk słowiańskich i podjęciu w tym celu wspólnej pracy (co jednak nie było całkiem zbieżne z referowanym projektem Wittiga – Igrzyska Środkowoeuropejskie miały zrzeszać również wiele krajów niesłowiańskich), drugi zaś zapewniał o swojej życzliwości dla polskiego projektu i zapewniał osobistą pomoc. Swoją przychylność z powodu brania pod uwagę Rosjan w koncepcji igrzysk regionalnych miał wyrazić reprezentant białej Rosji, książę Dmitrij Oboleński (co dziwi, ponieważ w oficjalnych dokumentach MKOI w ogóle nie figurował jako uczestnik sesji, więc nie da się wykluczyć, iż przebywał na sali jako osoba prywatna lub że informacja ta nie jest prawdziwa). W kierunku prof. Wittiga podobno płynęły również ciepłe słowa ze strony Francuzów i Hiszpanów (Jules Rimet zaproponował organizację jesienią meczu piłki nożnej Francja–Polska, a baron Santiago de Guell spotkania Hiszpania–Polska w ramach promocji rzeczony inicjatywy), a nawet delegata z Anglii płk. Reginalda Kentisha, który dopytywał o stan infrastruktury sportowej w Polsce i zapewniał, że aby mówić o prawdziwej pracy, na każdym 200 mieszkańców powinno przypadać boisko⁶¹. Poparcie mieli również wyrażać delegaci, tacy jak José Capelo, hr. de Penha Garcia z Portugalii czy Albert hr. Gautier-Vignal z Monako, argumentujący, że nic nie zdoła przyspieszyć rozwoju sportu w regionie Europy Środkowej tak szybko, jak igrzyska regionalne pod auspicjami MKOI.

Materiały Komitetu nie potwierdzają jednak otwartej życzliwości i entuzjazmu kogośkolwiek w stosunku do polskiego projektu. Z pewnością większość członków zarządu komitetu olimpijskiego, z Pierre'em de Coubertinem na czele, odniosła się do niego chłodno i sceptycznie. Można przypuszczać, że różnice w relacji z sesji paryskiej w komunikacie prasowym PKOI, zredagowanym przez Mieczysława Orłowicza, i w oficjalnym komunikacie MKOI wynikają z faktu, iż Edward Wittig mógł zrelacjonować w kraju swoją podróż w sposób nadmiernie optymistyczny, traktując za dobrą monetę również

⁵⁸ CIO, Materiały Polskiego Komitetu Olimpijskiego, D-RMOI. POLOG/002 SDI: CORR 1919–1927, Memoriał do członków MKOI, 8 VI 1922 r., s. 28–29.

⁵⁹ CIO, Akta Sesji MKOI w Paryżu, B-ID01/021, Comité International Olympique. Session de 1922, Paris, k. 9–10.

⁶⁰ *Ibidem*, k. 21.

⁶¹ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Polski Komitet Olimpijski 1919–1935, nr 133, Z Polskiego Komitetu Olimpijskiego, 19 VI 1922 r., k. 38.

wszystkie kurtuazyjne formuły lub też niezobowiązujące, luźne pomysły i przychylnie uwagi rzucane w kuluarach, które oczywiście nie znalazły odzwierciedlenia w protokołach i oficjalnym komunikacie MKOl, a z kolei pomijając trudne pytanie o koszty przedsięwzięcia, z którego wybrnął chyba nie najlepiej.

Ostatecznie wniosek Polski o urządzenie olimpiad środkowoeuropejskich został dzień później – 9 czerwca 1922 r. – jednogłośnie odrzucony, co argumentowano faktem, iż igrzyska regionalne w początkach okresu międzywojennego mają sens w Ameryce Północnej, Południowej i na Dalekim Wschodzie, gdzie mogą przyczynić się do podniesienia poziomu sportowego i spopularyzowania idei olimpijskiej, ale w Europie są jedynie marnowaniem sił i środków, które mogą zostać spożytkowane lepiej na przygotowanie do właściwych olimpiad. W takim tonie wypowiadał się np. przedstawiciel Finlandii Ernst Krogius, twierdząc, że jego kraju nie stać na niemal doroczne przygotowywanie reprezentacji na igrzyska międzynarodowe. Podnoszono również obawy, iż rozmnożenie igrzysk regionalnych doprowadzi do dewaluacji samego pojęcia „igrzyska olimpijskie” i utraty ich znaczenia.

Szanse polskiej inicjatywy zmniejszyła również konkurencyjna propozycja z 1922 r., firmowana przez księcia Karola z Rumunii, aby zwołać kongres olimpijski w Bukareszcie i zorganizować igrzyska regionalne między Rumunią, Czechosłowacją, Jugosławią i Grecją. Wyrażano także wątpliwości co do apolityczności tego projektu, pytając, czy nie byłyby to antywęgierskie i antybułgarskie igrzyska Małej Ententy⁶². Projekt rumuński ze względu na stosunek do Węgier pozostawał w oczywistej sprzeczności z polskim, a dodatkowo samo rozdrobnienie regionalnych igrzysk w Europie mogło do nich zniechęcać.

Dość powszechnie wyrażano przekonanie, że w Europie dla podnoszenia poziomu sportowego i sprawdzenia stanu przygotowania do właściwych igrzysk olimpijskich wystarczające są skromne, bilateralne kontakty sportowe (mecze, zawody, turnieje). W tej argumentacji celował płk Kentish z Wielkiej Brytanii (być może wyrażając podświadomą obawę o nadmierny wzrost roli Europy Środkowej – postrzeganej jako francuska strefa wpływów – w ruchu olimpijskim)⁶³. Krogius natomiast podobno zaproponował organizację corocznych meczów lekkoatletycznych Finlandia–Polska, które mogłyby podnieść poziom tego sportu nad Wisłą, oraz wakacyjną wymianę atletów na obozy sportowe⁶⁴.

Podnoszono również argument – być może świadczący o braku politycznego zaufania do Polski – że przedsięwzięcie to może rodzić podziały i tendencje odśrodkowe w międzynarodowym ruchu olimpijskim. Hrabia Henri de Baillet-Latour uważał, iż mogłaby to być próba „centralizacji w Warszawie środkowoeuropejskiego ruchu olimpijskiego od Helsinek do Aten”⁶⁵. Na wizerunek projektu z pewnością nie wpłynę-

⁶² CIO, Akta Sesji MKOl w Paryżu, B-ID01/021, Comité International Olympique. Session de 1922, Paris, k. 19–20.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Polski Komitet Olimpijski 1919–1935, nr 133, Z Polskiego Komitetu Olimpijskiego, 19 VI 1922 r., k. 38.

⁶⁵ CIO, Akta Sesji MKOl w Paryżu, B-ID01/021, Comité International Olympique. Session de 1922, Paris, k. 21.

ły również dobrze protesty księcia Lwa Urusowa, spowodowane tym, że nie uwzględniono w nim Rosji, choć przecież w samej tylko Polsce są 3 mln tzw. białych Rosjan (liczba skądinąd znacznie zawyżona, a sama informacja pozostaje w sprzeczności z polską relacją o podziękowaniach księcia Dimitra Oboleńskiego)⁶⁶. Sam Pierre de Coubertin, twórca nowożytnego ruchu olimpijskiego, miał powiedzieć Wittigowi, że „Polska w sytuacji organizacji małych olimpiad mogłaby się stać centralą pewnego okręgu sportowego, a na tej zasadzie można by ją posądzić o imperialistyczne dążenia w sporcie”⁶⁷. Ostatecznie MKOl jednogłośnie przegłosował stanowisko, że „nie jest pożądane w obecnej sytuacji społecznej i politycznej organizowanie igrzysk regionalnych w Europie”⁶⁸. Edwardowi Wittigowi pozostało jedynie wyrazić ubolewanie⁶⁹. Wobec sceptycznej lub niechętej projektowi postawy członków Komitetu, a także braku deklaracji, aby (nawet przy samodzielnym jego zrealizowaniu przez stronę polską) udzielić mu patronatu MKOl (w obawie o naruszenie zasady apolityczności), polska inicjatywa Igrzysk Środkowoeuropejskich ostatecznie upadła.

Nie da się wykluczyć, że niechęć do idei Igrzysk Środkowoeuropejskich mogła mieć również przyczyny polityczne. Po zakończeniu I wojny światowej w Europie Środkowej powstało bądź odrodziło się wiele państw – od krajów bałtyckich po Polskę i Czechosłowację. Obszar ten stał się terenem delikatnej gry dyplomatycznej i chwiejnej równowagi, w której jednak najważniejszym rozgrywającym była Francja. Przedstawiony przez Polskę plan Igrzysk Środkowoeuropejskich mógł w pewnym sensie stanowić zagrożenie dla stabilności politycznej regionu, gdyż nie da się wykluczyć, że miał być politycznie wymierzony w programowo niechętną ruchowi olimpijskiemu – postrzeganemu jako burżuazyjny i reakcyjny – Rosję sowiecką w celu pogłębienia jej izolacji politycznej. Igrzyska Środkowoeuropejskie miałyby w takim rozumieniu odgrywać rolę „olimpijskiego kordonu sanitarnego”, a dopuszczeni do nich mieliby być również tzw. biali Rosjanie, za których partycypacją lobbował mieszkający w Paryżu książę Lew Urusow, rosyjski członek MKOl. Inicjatywę politycznie wymierzoną w Rosję sowiecką dyskwalifikowałyby nie tylko względy pryncypialne, ale też praktyczne – w interesie Francji nie było bowiem wspieranie antysowieckich inicjatyw w regionie. W takim duchu, choć oczywiście nie wysuwając *expressis verbis* argumentów geopolitycznych, krytykował pomysł Henri de Baillet-Latour. Sama dyskusja mogła osłabić entuzjazm członków MKOl. W monumentalnym opracowaniu historii MKOl zasugerowano wprost, że oprócz względów finansowych decydowały o tym kwestie polityczne i że projekt „został zaprzeczony przez podziały polityczne, jakie wstrząsały Europą”⁷⁰. Igrzyska Środkowoeuropejskie odbywałyby się w zupełnie innym kontekście geopolitycznym niż Igrzyska Dalekowschodnie czy Latinoamerykańskie, stąd tylko pozornie wydaje się sprzeczne odrzucenie przez MKOl tych pierwszych, a wspieranie drugich.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ APAN, Akta Mieczysława Orłowicza, III-92, Polski Komitet Olimpijski 1919–1935, nr 133, Z Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich, 19 VI 1922 r., k. 37.

⁶⁸ CIO, Akta Sesji MKOl w Paryżu, B-ID01/021, Comité International Olympique. Session de 1922, Paris, k. 21.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *The International Olympic Committee...*, s. 172.

W 1921 r. pojawiła się w Warszawie inicjatywa płk. Mariana Dienstla-Dąbrowy (zdolnego organizatora odpowiedzialnego w czasie I wojny światowej za werbunek żołnierzy do polskich sił zbrojnych we Francji), aby utworzyć w położonym na prawym brzegu Wisły w Warszawie parku Praskim „Ogród Zabaw i Sportów” ze stadionem olimpijskim, mieszczącym 40 tys. widzów, krytą pływalnią olimpijską, hipodromem, halą widowiskowo-sportową i innymi urządzeniami sportowymi, ale także infrastrukturą służącą rekreacji i wypoczynkowi (plażą, amfiteatrem, kładką i koleją gondolową przez rzekę). Mimo pozyskania do współpracy przez Dienstla-Dąbrowę licznych artystów i ludzi kultury oraz prezentacji projektu w prasie, został on porzucony już w roku 1922, choć formalnie negocjacje między właścicielem gruntów nad Wisłą, tj. Wojskiem Polskim, a m.st. Warszawa i samym Towarzystwem Budowy Ogrodu Zabaw i Sportów w sprawie przekazania terenu pod budowę kompleksu sportowego toczyły się jeszcze w 1926 r.⁷¹

Nie da się wykluczyć, że inicjatywa ta, której realizacja oznaczałaby niespotykany awans cywilizacyjny stolicy i całego kraju w zakresie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, miała związek z planem organizacji w Warszawie Igrzysk Środkowoeuropejskich i utraciła impet w momencie, gdy MKOl negatywnie ustosunkował się do tej propozycji. Na poparcie takiej hipotezy brak jednak dowodów źródłowych. Na marginesie należy dodać, że projekt w kształcie prezentowanym przez Dienstla-Dąbrowę w 1921 r. z całą pewnością nie miałby szans na szybką realizację ze względów finansowych – ciężaru takiej inwestycji w początkach lat dwudziestych nie zdołałyby udźwignąć ani budżet państwa, ani samorząd miejski, ani żaden podmiot prywatny.

PODSUMOWANIE

W świetle zachowanych materiałów źródłowych należy stwierdzić, że projekt organizacji igrzysk regionalnych w Europie Środkowo-Wschodniej, zaproponowany najpierw przez Elwooda Browna, a potem przejęty przez członków polskiego ruchu olimpijskiego, wpisywał się w wiele tego typu inicjatyw, z którymi zwracano się do MKOl z prośbą o udzielenie poparcia. Ostatecznie projekt Igrzysk Środkowoeuropejskich został odrzucony przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski z baronem Pierre’em de Coubertinem na czele. Wydaje się, że głównym powodem takiej decyzji były kwestie polityczne, zwłaszcza obawy przed wzmocnieniem państwa polskiego na arenie międzynarodowej, chęć odizolowania niektórych krajów (np. Rosji) i wykorzystanie do tego ruchu sportowego (a zatem złamanie zasady apolityczności) oraz zarzuty o imperializm i nacjonalizm, formułowane przez samego Coubertina wobec głównego organizatora igrzysk – Polski, co jest nieco groteskowe w zestawieniu z poparciem francuskiego barona dla polityki kolonialnej Francji w Afryce i wykorzystywaniem do tego ruchu olimpijskiego. Z drugiej strony jednym z elementów nowożytnego olimpizmu jest internacjonalizm i być może właśnie tej zasadzie hołdował Coubertin, chcąc w dobrej wierze i zgodnie z duchem epoki wpływać przez olimpizm

⁷¹ CAW, Dep. Bud. MSWojsk, I.300.63.63, Referat w sprawie przekazania magistratowi m.st. Warszawy terenów państwowych na cele rozbudowy miasta, 1926.

i sport na rozwój cywilizacyjny regionów niedostatecznie rozwiniętych i niezaznajomionych z ideą olimpijską (należy pamiętać, iż krytyczne spojrzenie na zjawisko kolonializmu rozwinęło się na dużą skalę dopiero wiele lat po śmierci Coubertina). Na decyzję centrali olimpijskiej w Lozannie mogły również wpłynąć szacunkowe koszty organizacji igrzysk przedstawione przez Wittiga oraz kwestia zagrożenia utratą głównej roli MKOl w ruchu olimpijskim, a także potencjalne umniejszenie znaczenia igrzysk olimpijskich na rzecz organizacji wielu igrzysk regionalnych. Igrzyska Środkowoeuropejskie nie były jedynymi, które nie uzyskały poparcia MKOl, co więcej, ze wszystkich projektów igrzysk regionalnych pod auspicjami MKOl w okresie międzywojennym jedynie dwa odniosły względny sukces – Igrzyska Dalekowschodnie i Igrzyska Południowoamerykańskie.

Mimo niepowodzenia na forum MKOl inicjatywa Igrzysk Środkowoeuropejskich przynajmniej przez pewien czas istniała jeszcze w świadomości polskich działaczy olimpijskich. W sformułowanych w kwietniu 1923 r. „Postulatach sportu w Polsce” wymieniano między innymi „podjęcie prac wstępnych do budowy w Warszawie dużego stadionu imprez sportowych i popisów gimnastycznych z amfiteatrem obliczonym na 30 000 ludzi, który jest niezbędny nie tylko dla zawodów sportowych w Polsce, ale też dla ewentualnie mających się odbyć w Warszawie międzynarodowych czy chociażby tylko środkowoeuropejskich igrzysk olimpijskich”⁷². Nie można wykluczyć, że sugestia ta odnosiła się do projektu „Ogrodu Zabaw i Sportów”, który w 1923 r. nie był jeszcze definitywnie porzucony. Niezależnie jednak od działań w Polsce wydaje się, że w 1923 r. nie było już żadnych widoków powodzenia inicjatywy igrzysk regionalnych w środkowej Europie pod auspicjami MKOl.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Centrum Studiów Olimpijskich w Lozannie

Korespondencja Stefana Lubomirskiego, Materiały Sesji MKOl w Antwerpii (1920), Lozannie (1921), Paryżu (1922) i Rzymie (1923)

Archiwum Polskiej Akademii Nauk

Materiały Mieczysława Orłowicza, III-92

Centralne Archiwum Wojskowe

Akta Departamentu Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych, I.300.63.63

⁷² APAN, Materiały Mieczysława Orłowicza, III-92, Sport i jego organizacje 1920–1935, związki sportowe, imprezy sportowe, nr 134, Postulaty sportu w Polsce, 2 IV 1923 r., k. 80.

OPRACOWANIA

- Auger F., *The African Games an IOC's Colonial Modernisation 1920–1930*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 1.
- Bell D., *Encyclopedia of International Games*, Jefferson, NC–London 2003.
- Besnier N., Brownell S., Carter Th.F., *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders, Biopolitics*, Oakland 2010.
- Buchanan I., *Elwood S. Brown: Missionary Extraordinary*, „Journal of Olympic History” 1998, t. 6, nr 3.
- Chatziefstathiou D., Henry I.P., *Discourses of Olympism from the Sorbonne 1894 to London 2012*, London 2012.
- Constitution of the Australian Olympic Committee Incorporated*, Sydney 2020.
- Cooper J.A., *The Pan-Britannic Gathering*, „The Nineteenth Century” 1893, t. 34, nr 197.
- Darnell S.C., Field R., Kidd B., *The History and Politics of Sport-for-Development: Activists, Ideologues and Reformers*, London 2019.
- Ideology, Politics and Diplomacy in East Central Europe*, red. M.B.B. Biskupski, Rochester 2003.
- Lennartz K., *African Games*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 1.
- Lipoński W., *Olimpizm dla każdego. Popularny zarys wiedzy o historii, organizacji i filozofii ruchu olimpijskiego*, Poznań 2000.
- Lipoński W., *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012.
- Martin B.G., Piller E.M., *Cultural Diplomacy and Europe's Twenty Years' Crisis, 1919–1939: Introduction*, „Contemporary European History” 2021, nr 30.
- Olympism: Selected Writings*, red. N. Müller, Lausanne 2000.
- Płoszaj K., Firek W., *Międzykulturowa edukacja olimpijska*, Warszawa 2018.
- Polley M., *Introduction: The Empire and Commonwealth Games and the Challenge of History*, „Sport in History” 2014, t. 34, nr 3.
- Potrząski K., *The Unfinished Amusement and Sports Park Project in Warsaw from 1921 – the First Vision for an Olympic District in the Capital City of the Second Polish Republic [w:] Sporting Cultures: Global Perspectives*, red. N. Piercey, S.J. Oldfield, Manchester 2019.
- Radziwiłł A., Roszkowski W., *Historia powszechna 1871–1939*, Warszawa 2004.
- Room A., *Dictionary of Sports and Games Terminology*, Jefferson, NC–London 2010.
- Rotkiewicz M., *Igrzyska nordyckie*, „Sport Wyczynowy” 2005, nr 11–12.
- Rules for Regional Games*, Lozanna 1952.
- Terret T., *The Military „Olympics” of 1919*, „Journal of Olympic History” 2006, t. 14, nr 2.
- The Inter-Allied Games 1919*, red. G. Wythe, J. Mills Hanson, Paris 1919.
- The International Olympic Committee. One Hundred Years 1894–1994. The Idea – The Presidents – The Achievements*, red. R. Gafner, t. 1, Lausanne 1994.
- Torres C.R., *„Spreading the Olympic Idea” to Latin America: The IOC-YMCA Partnership and the 1922 Latin American Games*, „Journal of Olympic History” 2008, t. 16, nr 1.
- Wandycz P., *Polish diplomacy 1914–1945: aims and achievements. A lecture in English and Polish; together with a bibliographical essay on works dealing with recent Polish diplomatic history*, London 1988.

- Wang Y., Yu H., *The Far Eastern Championship Games and the Development of East Asian Society*, „The International Journal of the History of Sport” 2015, t. 32, nr 10.
- Wryk R., *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012.
- Zabłocki W., *Igrzyska olimpijskie w Warszawie*, Warszawa 1999.

Igrzyska Środkowoeuropejskie – niezrealizowany polski projekt międzynarodowej imprezy sportowej z lat dwudziestych XX wieku

Praca jest próbą rekonstrukcji, opisu i wyjaśnienia kontekstu podjęcia przez przedstawicieli polskiego ruchu olimpijskiego koncepcji Igrzysk Środkowoeuropejskich pod auspicjami Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, a także odpowiedzi na pytanie o przyczyny niepowodzenia tej inicjatywy mimo jej potencjalnego znaczenia dla rozwoju ruchu olimpijskiego oraz następstw w polityce międzynarodowej. Bazę źródłową stanowiły głównie dokumenty archiwalne przechowywane w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie oraz Ośrodku Studiów Olimpijskich w Lozannie. W artykule udało się ustalić, że koncepcja Igrzysk Środkowoeuropejskich, wysunięta w 1920 r. przez Elwooda Browna, w latach 1921–1922 była promowana przez polskich działaczy ruchu olimpijskiego, Stefana Lubomirskiego i Edwarda Wittiga, nie zdobyła jednak uznania członków MKOl z Pierre'em de Coubertinem na czele i ostatecznie upadła. Przyczyn niepowodzenia projektu można upatrywać w braku zaufania do Polski jako stosunkowo nowego członka MKOl, w wątpliwościach co do apolityczności przedsięwzięcia, w obawach o jego użyteczność w ruchu olimpijskim i ewentualne obniżenie rangi igrzysk olimpijskich, wreszcie w obawie o reperkusje polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w razie ewentualnego powodzenia projektu.

SŁOWA KLUCZOWE

Igrzyska Środkowoeuropejskie, projekt, ruch olimpijski, Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Elwood Brown, Stefan Lubomirski, Edward Wittig

The Central European Games – an Unrealised Polish Project from the 1920s to Hold an International Sports Event

The aim of this article is to reconstruct, describe and explain the context in which representatives of the Polish Olympic movement took up the concept of the Central European Games under the auspices of the International Olympic Committee, as well as to answer the question about why this initiative, despite its potential importance

for the development of the Olympic movement and its consequences in international politics, failed. The source base consisted mainly of archival documents stored in the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, the Central Military Archives in Warsaw and the Olympic Studies Center in Lausanne. The article established that the concept of the Central European Games, put forward in 1920 by Elwood Brown, was promoted in 1921–1922 by Polish Olympic movement activists Stefan Lubomirski and Edward Wittig, but did not gain the backing of members of the IOC, including Pierre de Coubertin himself, causing the project to eventually collapse. The reasons for the failure of the project were determined to be a lack of trust in Poland as a relatively new member of the IOC, doubts as to the apolitical character of the project, fears about its usefulness in the Olympic movement and the possible downgrading of the Olympic Games, and finally concern over the political repercussions in Central and Eastern Europe in the event of the successful completion of the project.

KEYWORDS

Central European Games, project, Olympic movement, International Olympic Committee, Elwood Brown, Stefan Lubomirski, Edward Wittig

KAMIL POTRZUSKI – doktor nauk humanistycznych (specjalność historia), adiunkt badawczo-dydaktyczny w Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, zajmuje się historią infrastruktury sportowej w Polsce, dziejami polskiego ruchu olimpijskiego oraz varsavianistyką.

KAMIL POTRZUSKI – PhD, historian, employed as a teaching and research associate at the Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw. His research focuses on the history of sporting facilities in Poland, the history of sport in Warsaw, and the Polish Olympic Movement.

ARKADIUSZ WŁODARCZYK – doktor nauk o kulturze fizycznej, adiunkt badawczo-dydaktyczny w Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, zajmuje się dziejami idei olimpijskiej, wydarzeniami nawiązującymi do koncepcji igrzysk olimpijskich od schyłku starożytności do XIX w. oraz dziejami polskiego ruchu olimpijskiego.

ARKADIUSZ WŁODARCZYK – PhD, a researcher of physical culture, employed as a teaching and research associate at the Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw. His research fields are: the history of the Olympic idea, events related to the broadly understood Olympic heritage linking late antiquity with the 19th century, and the history of the Polish Olympic Movement.